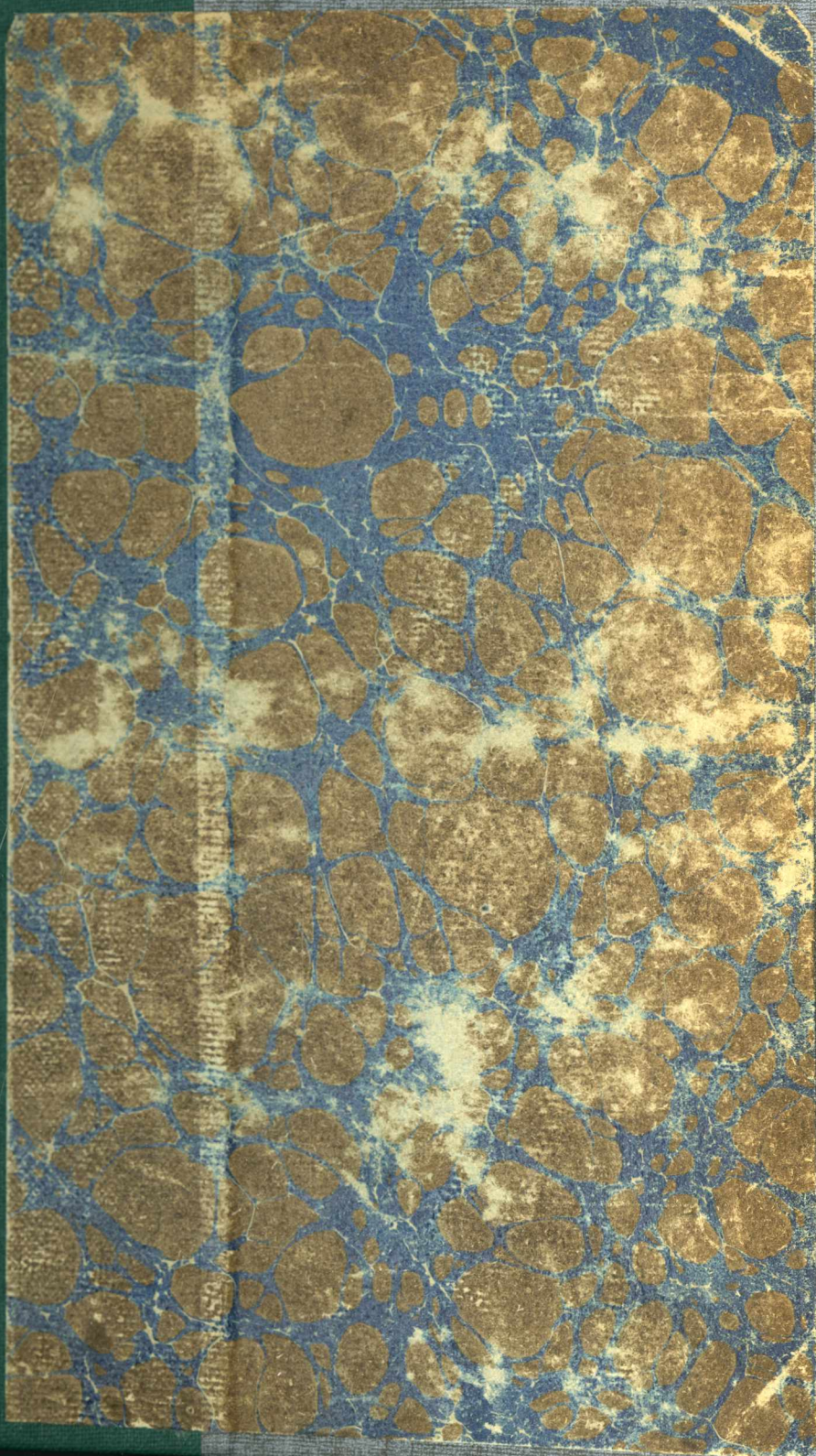

Politikai
röpiratok.

119.

119

1031

A

MAGYAR GAZDÁK

Székesfehérváron 1879. évi június 3—5. napjain

TARTOTT

II. ORSZÁGOS ÉRTEKEZLETÉN

TÁRGYALT

NEGYEDIK KÉRDÉS:

»A nemzetközi gabnakereskedés fejlődése, történelmi és statisztikai
»oldalról megvilágítva.«

Bevezeti:

NEUMANN ÁRMIN.

~~~~~

17.

BUDAPEST, 1879.

WEISZMANN TESTVÉREK NYOMDÁJA.

(Ferencz-József-tér 8. sz.)

MAY 17 1870

NEW YORK

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

CHICAGO, ILL.

DE BALLAGI CEZA

BUDAPEST 1870

PRINTED BY...

A kereskedés minden neme közt a gabnakereskedés a legnehezkesebb és ebben rejlik egyik főoka annak, hogy csak későn jutott fejlődésre.

A gabna teriméje értékéhez arányosítva fölötte nagy és azért már szállítványozás tekintetében is kedvezőtlen áru. Virágzása tehát első sorban feltételez mindennemű kiképzett közlekedési eszközöket, kereskedelmi viszonyokat és hitelt és e tekintetben azt lehet mondani, hogy az gabnakereskedés fejlődésének története egyszersmind az általános művelődés történetének egy része.

Veszélyeztetik e kereskedési ágat azon folytonos áringadozások, melyeknek áru alá vannak vetve és az előre nem látható aratási szabálytalanságok. Bizonyítják ezt a mindennapi tapasztalatok és nevezetes írók által közzétett statistikai adatok; így Tooke szerint Angolországban a gabnaár már akkor is emelkedett 100—200 %-ig, mikor az aratás $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{3}$ részben volt az átlagos termés alatt; Herbert szerint pedig Svédországban öt termésre egy jó, egy roszt, három középserű, — Franciaországban tíz termésre egy roszt, két kielégítő, öt középserű és két dús termés esik.

A nemzetközi gabnakereskedés első nyomaira Egyiptomban, — mely China és India mellett a legrégebbi kulturállamok egyike volt, akadunk.

Egyiptom elmés öntözési intézményei, az abessyniai felvidéken történendő esőzések által okozott Nyl-áradásokat az egész országra nézve hasznossá tették és a Nyl-Deltát a világ egyik legtermékenyebb vidékévé változtatták. Ezenfelül Egyiptomban, azon intézkedés lett meghonosítva, hogy a termékeny évek gabnafőlöslege földalatti magtárakban (silokban) lett elhelyezve, a mi ez országot azon helyzetbe

hozta nemcsak kedvezőtlen termések veszélyét kiállhatni, hanem más országokat is gabnával elláthatni. Erről a biblia megható egyszerűségbe ömlött elbeszélései tanúságot tesznek.

A Phoeniciaiak gyártmányaikért, melyeket utazásaikban magukkal vittek, gabnát is cseréltek be, melyekkel nemcsak népes városaikat, mint Sidout és Tyrust, hanem számos görög szigetet és partvidéket is elláttak.

Olaszország gabnakamarája Sicilia volt, mely az első pünháború után vagyis 264—241. évben Chr. sz. előtt vált római tartományyá. A Galliaiak fölött Telamon és Clastidiumnál kivívott véres győzelmek folytán, a rómaiak a Pó innenső és tulsó termékeny vidékeit is annectálták és azokat Gallia Cisalpina elnevezés alatt római tartományyá egyesítették; a főváros könnyebb élelmezhetése szempontjából e tartomány két mű-út, az u. n.: via flaminia és via aemilia által lett Rómával összekapcsolva.

A népvándorlás korszakában a közművelődés elenyészésével a nemzetközi gabnakereskedés is elenyészett és csakis akkor vergődött ismét jelentőségre, midőn a középkorban Velence és Génua váltak a kereskedelem nagy emporumaivá.

A 11., 12. és 13. században az északkeurópai nemzetközi Gabnakereskedés a Hansa-szövetség kezeibe volt letéve, mely Oroszország belsejével is lépett kereskedelmi viszonyba és onnét egyebek között gabnát is kivitelezett.

A 12-ik század végén Wisby — a keleti tengerben fekvő és Svédországhoz tartozó Gottland v. Wisbylan fővárosa volt a Hansa gabnahajójának évenkénti gyűlhelye.

A Hansa hanyatlásával Königsberg mellett főleg Danzig ragadá magához a gabnakereskedést, és mint lengyel és porosz gabnakiviteli hely oly fontossá vált, hogy a 15-ik században Europae totius granarium elnevezéssel illették. Azon időben egy chronista közlései szerint egy évben több mint 20.683,320 porosz véka gabna lett Lengyel- és Poroszországból Danzigba, onnét pedig Svéd- és Norvégiába, Hollandiába és Angolországba kivitelezve.

A 30 éves háború alatt a Schweicz is a legfontosabb exportországhoz tartozott, a mennyiben különösen az akkori Schwáb tartomány kizárólagosan onnét láttatott el gabnával. A kivitel oly mérvet öltött, hogy a Schweicz a földmivelést erőszakosan kitágította, midőn azonban az 1648-iki békekötés után Bajor- és Schwábország

ismét termőképesekké lettek, a Svájcban oly veszedelmes krízis állott be, mely nemcsak a gabna értéktelenítését és a földbirtokos osztály nagy veszteségeit, hanem forradalmi mozgalmakat is idézett elő. A 17. és 18-ik században belső Németország is többször szorult bevételre, így 1692—1699-ben, 1762—1766-ban, 1771—1772-ben; a bevittet legnagyobb részt Lengyelországból eszközölték, azonban Magyarországból is vittek már a múlt században via Soprony és Pozsony belső Németországba gabnát. Különben pedig a magyar export akkoriban csupán Bécsre és a dunántúli délnyugoti megyékre szorítkozott, honnét ottani kereskedők által terhes vámnehézségek mellett Karinthiába és Steierországba szállított. Csupán midőn 1790-ben Olaszországban nagy inség támadt, történt oda is Magyarországból gabnakivitel.

Az első francia forradalom kezdetével a nemzetközi gabna-kereskedésben nagy válpont állott be. Elsősorban ugyanis Franciaország az export-országok sorából egészen kilépett, — 1789-ben pedig Angolország politikai okoknál fogva kénytelen volt kivitel tilalmat kibocsátani, — 1790—1815-ig több mint 10 egymásután következő rosz termés által lett sújtva. A szárazföldi zárrendszer folytán a keleti és északi tenger kikötőiből nem láthatta el magát gabnával, és midőn az ibériai és olaszországi félszigeten is kitört a háború, gabnakivitele csupán a Fekete-tenger és Afrika északi partjaira szorítkozhatott. — Igaz, hogy azon időben Észak-Amerika kezdett ugyan gabnát Angolországba bevinni, de midőn 1812-ben az Egyesült-Államok és Angolország közt kitört a háború, kénytelen volt az izolált Angolország gabnaszükségeit otthon előállítani, a mit az ismert angol energiával keresztül is vitt, nagy tökélet fordított a földművelésre és azon elégtétellel birt, hogy 1813-ban bő aratásnak örvendezett, mégis miután 1814-ben a béke meg lett kötve és azzal együtt a bevétel ismét szabaddá lett a gabnaárak, annyira leszálltak, hogy az angol haszonbérlok közt nagy krízis támadt.

Az 1789—1815-iki korszakban, mely oly gazdag volt politikai eseményekben a nemzetközi gabnakereskedésnek nagy nehézségekkel kellett megküzdeni, de ezáltal érdekessége és élénksége mitsem vesztett. E tekintetben kiemelendő Angolország, mely a hadsereg élelmezése végett kénytelen volt egy egész flottát transzporthajókkal hadihajók kíséretében Tunisba és Birmába vagy a fekete tengerbe küldeni, hogy Spanyolországban, Portugáliában és Siciliában küzdő seregeket

élelemmel ellása; az angol-amerikai háborúban pedig, miután az észak-amerikai kivitel megszűnt, nyugotindiai gyarmataiba is szállított gabnát. Ezen időben, különösen pedig midőn 1805-ben a drágaság tetőpontját érte, Németország is nagy bevitelre szorult. A vasutépítés korszakában, mely Németországban a 30-as évek második felében állott be, a gabnakereskedés pangásnak indult, mert a spekulatio főleg vasuti részvényekbe fektette tőkéit; mindamelllett a nemzetközi gabnakereskedés sajátképeni jelentősége csakis azon időpontban veszi kezdetét, midőn a continentális vasúti hálózat száalai mindinkább összekötettek. Most, midőn a vasúti hálózat Európa egyik végétől a másik végéig szoros összefüggésben áll, midőn a vontató gőzhajók is a nagy folyamokon kiképezve illetve kiképzésben foglalva vannak és a legtávolabb országok a távirdai correspondenzia által a leggyorsabb kereskedelmi összeköttetésben állnak, — midőn kiképzett hitelviszonyok a nagy gabnacégek műveleit is elősegítik, a nemzetközi gabnakereskedés a tőkély magas fokára emelkedett és a következő főpiacokon pontosul össze: Alexandria, Bécs, Berlin, Budapest, Danzig, San-Francisco, Galatz, Köln, Königsberg, Liverpool, London, Marseille, München, New-York, Odessa, Páris, Rotterdam, Zürich illetve Rohrschach stb.

Hathatós elősegítője e kereskedelemnek több helyen, nevezetesen pedig Lipsén, Bécsben és Budapesten az aratás előtt és alatt megtartani szokott nemzetközi gabnavásárok. Ezen vásárok sajátképeni üzleti műveleteken felül különösen azon czél felé törekednek, hogy a tapasztalatok kieserélése folytán a par excellence gabnatermelő országokban remélhető aratás megközelítő képét nyerjék és abból a következő conjuncturákra következtetéseket vonhassanak. Azonban az az ezen vásárok alkalmára felszínre hozott tudósítások nem igen megbízhatók és sajnálattal kell tapasztalni, hogy a legtöbb ország mezőgazdasági statisztikája még igen hátra van. Elismerést érdemelnek e tekintetben a bécsi földmívelési miniszterium közleményei a „Wiener Zeitung“-ban. A porosz mezőgazdasági miniszterium is sokat tett a statisztika ezen ágának emelésére, legtökélyetesebb azonban a mezőgazdasági statisztika az amerikai egyesült államokban, hol a gyors és megbízható tájékozási eszközöknél fogva, a tőkély magas fokát elérte.

Maury azt ajánlja, hogy a kultur-államok kellő számu hivatalos tudósítókat alkalmazzanak, kik az aratási kilátásokat és az ara-

tás eredményét egy központi helyre sürgönyözzék, és habár ezen eszme az államok kormányai által valószínű nem lett, az mégis fogékony talajra talált, a mennyiben egy párisi szaklap „l’Echo agricole“ az 1875-iki francia gabna-aratás eredményének biztos kitudása czéljából a távirdai tudósítás egész hálóját alkalmazta, mi által már 1875. augusztus elején képes volt az azon évi francia gabnatermés összes eredményét 104.423,177 hektoliterben, vagy egy hektárnak átlagos eredményét 15.30 hektoliterben kifejezve jelezni. E lap statisztikai kimutatása csak keveset különbözött a hivatalos kimutatástól, mely az összes eredményt 100.634,871 hektoliterre tette. A nemzetközi gabnakereskedés időnkénti terjedelme szoros összefüggésben áll az évenkénti aratási eredménnyel, általában pedig feltehető, hogy a legkritikább kivitelekhez tartozik, miszerint a kiválóan gabnatermelő országokban egyidejűleg akár kizárólag jó, akár kizárólag rossz aratások beálljanak. A természet mindkét tekintetben kiegyenlíti a szélsőséget, ezt tapasztaltuk pl. 1834-ben, midőn majdnem egész Európa bő aratásnak örvendezett, Oroszországban pedig nagy inség volt. Azért szabályul felállítható, hogy átlag az évi összaratási eredmény középszerű, míg a kitűnő vagy egészen rossz aratás a kivételhez tartozik. Mindebből következik, hogy a nemzetközi gabnakereskedés piaczai nem lehetnek évről-évre egyformák, vannak azonban oly országok, melyek folytonos bevitelre szorulnak, vagy melyekben bizonyos termények kivitele más termények szükségletéhez semmi arányban sem áll. Ezen országokhoz tartozik első sorban Angolország, aztán Németország és a Svájc. — E. Mayer szerint 1876-ban Angolországba 45.394,152 Ceintweighths-búza és 67.144,092 Cwts egyéb gabnanemű lett behozva, a búzabevitelhez legtöbbször járultak az amerikai egyesült államok, t. i. több mint 20 millió Cwtssal, aztán Oroszország 9 millióval, Németország 2½ millióval, Törökország és Románia 1½, Egyiptom 2½ millióval. Németország évenként legalább 30 millió mázsa gabnabevitelre, a Svájc pedig aránylag a legnagyobb bevitelre szorul, mert egynehány vidékein kívül, melyekhez különösen Thurgau tartozik, nem képes szükségletét túlhaladó termést előállítani. Évenkénti külföldi szükséglete, melyet Magyar-, Német-, különösen pedig Franciaországból (Marseillesből) fedez, 1½ millió hektoliterre tehető. Franciaország többet importál mint exportál, importját különösen Afrikából fedezi. Belgium, az Alföld, Görögország, Svéd- és Norvégia szintén szorulnak bevitelre, újabb időben

azonban Svédország zab és árpa tekintetében exportképessé vált, Spanyolország keveset és szabálytalanul exportál. Olaszország pedig csupán idegen búzát importál, ellenben rizst, kukoriczát és burgonyát exportál.

Elsőrendű exportországokhoz tartoznak jelenben Ausztrália, az, amerikai Egyesült-Államok, különösen California, Magyar- és Oroszország.

Jövõre Egyptom és India fog elõreláthatólag e tekintetben elsõ helyet elfoglalni. Keletindiában, mely roppant termelõ vidékekkel bír, a termelési költségek 200%-al olcsóbbak mint Európában, Angolország pedig Indiában nagyszerû csatornázási munkálatokat tervez, hogy az ottani productiót a világkereskedelemmel összeköttetésbe hozza.

A nemzetközi gabnakereskedelem mellett újabban a lisztkereskedelem is nagy szerepet játszik a világkereskedelemben, különösen pedig Magyarország, Hollandia és az észak-amerikai államok exportálnak nagy mérvben lisztet, legnagyobb kelendőségnek és elismerésnek örvend azonban a magyar liszt. A budapesti statisztikai hivatal közlései szerint a magyar búzatermelés átlag évenként 38 millió alsó-ausztriai mérõre tehetõ. Ezelõtt a bánáti búza tartatott legjobb minõségûnek, most azonban a tiszarónán termelt búzának — szép piros színe és aczélossága miatt — adnak elsõbbséget. 1868 óta a búzaexport meglehetősen fogyatkozott, minek fõoka részint az amerikai és orosz konkurencziában, részint pedig abban rejlik, hogy a külföld búza helyett elõnyösebbnek látja tõlünk lisztet venni. A budapesti malomipar egyike a legkiképzettebbeknek az egész világon, az ottani malmok több mint 10 millió mázsa őrlési képességgel bírnak, némelyik közülök 11, sõt a mult év óta 12 különféle nemû lisztet készít, melynek minõsége oly különbözõ, hogy a primaqualitás pro 100 kiló kétszer oly árral bír, mint a legelesõbb minõségû. A malmok finomabb lisztjeiket Észak és Németország, nemkülönben Angolországban árusítják. Újabb idõben a Sweicz is a vevõk közé sorakozik, ellenben a belgiumi és németalföldi export hanyatlásnak indul. A tengerentúli üzleti összeköttetés Braziliára szorítkozik.

A „Pester Lloyd“ közlése szerint a budapesti malmokban 1878. mérvben 4.398,000 ermázsa liszt lett elõállítva, vagyis 400,000. métermázásával több mint 1877-ben és majdnem kétszer annyi, mint 1870-ben. Ezen mennyiségbõl 3.110,000 métermázsa lett külföldre kivitelezve. Az Angolországba való kivitel elsõ helyen áll és foly-

tonos emelkedésnek örvend, mert míg 1877-ben csak 698,868 métermázsára rugott, 1878-ban 845,300 métermázsára volt, melyből, 519,000 métermázsára via Trieszt, 176,000 métermázsára via Fiume, a többi via Hamburg lett szállítva; a brazíliai kivitel is oly emelkedésnek örvend, minő eddig soha sem létezett. 184,179 barill liszt, — egy barill egyenlő 156 bécsi fonttal — lett Braziliába kivitelezve, holott 1863-ban pl. a kivitel csak 86,319, 1864-ben 102,244, 1870-ben 152,801, 1876-ban 135,900, 1877-ben 153,660 barillra rugott. A lisztkereskedés még jövedelmesebb lehetne, hogy ha fuvar-intézeteink azon nagy különbözetet, melyet 5000 kilogrammos és azon alóli terhek fuvartarifájában felállítottak, mérsékelnék, mert a jelen viszonyok közt az annyira lucratív detailüzlet a gyárakra nézve egészen megsemmisül és a detail-vevők kénytelenítettnek második kézből szükségleteiket fedezni. A Bócsessel való forgalomra nézve is káros hatással vannak a magas fuvar-tételek, és innét van, hogy a lisztforgalom, mely 1877-ben már ugy is $\frac{1}{3}$ részre esőkent 1878-ban ismét 50,000 zsákkal kevesbedett; másrésről azonban elismerést érdemel a kormány a fumei kikötő körül eszközölt célirányos intézkedésekért, mely kikötő 1878-ban először közvetítette a magyar liszt tengeri kivitelét Angolországba.

Külföldi kelendőségnek örvend továbbá a Magyarország északi vidékein termesztett rozs, a tót árpa, bánáti kukorica és a Ferencz-csatornán elhajózott ugynevezett csatorna-zab.

* * *

Ha a nemzetközi gabnakereskedés fejlődésének történetét közelebbről és behatóan vizsgáljuk, azt fogjuk találni, hogy az államok által követett politika abban nagy faktort képez. Az állam ugyanis mindig kötelességének ismerte drágaság idejekor a nép olesó élelmezéséről lehetőleg gondoskodni, és ezen gondozásból keletkezett az, a mit gabnapolitikának nevezünk. Az Egyiptomban és Chinában alkalmazott gabnarakárak erre alkalmas eszközül használtattak. A római respublicában oly nagy szerepet játszó agrartörvények, habár első sorban a patriciusok hatalmának megtörését célozták, e mellett a plebejusoknak éhségtől megmentésére voltak irányozva, a meny nyiben államföldeket is engedtek át nekik tulajdonul. A római császárság alatt, különösen azon időben, midőn a kormány a néppel szemben mindinkább erőtlenné vált, ugy vélték a nyugtalan néppel elbánhatni, ha számukra kellőleg kenyérrel és játékokról (pannem et

circenses) gondoskodtak. Azonban azon irány, melyet e mult század-beli és a jelen század elején gyakorolt gabnapolitika folytatott, azt bizonyítja, hogy a kormányok a gabnakereskedés lényegéről téves fogalmakkal bírtak, kiviteli tilalmak, vagy magas kiviteli vámmal a drágaságnak elejét venni alig lehet, mert a rémülés, melyet ezen intézkedések rendszerint a közönségnél előidéznek, éppen az ellenkező hatást, vagyis az árak emelkedését szülték. A consumensek siettek tenni a producensek pedig idegenkedtek az eladástól, minélfogva a szomszéd államoknál fenn volt magas árak itt is beálltak. Így történt, hogy midőn Angolország a kiviteli tilalmat kibocsátotta, a gabna-árak néhány nap alatt 20%-al emelkedtek. Ezelőtt kitünő gazdasági politikának tartották az állammagtárak felállítását. Azonban az ezen intézménnyel egybekötött roppant költségek annak sikeres létesíthetőségét lehetetlenné tették. Ezt tapasztalta 1847-ben Franciaország, midőn Napoleon egyik régi eszméjét valósítani akarta. Kiszámították ugyanis, hogy a kedvezőtlen évek hiánylatának fedezésére 22 millió hektoliter gabna magtározása volna szükséges. Ezen roppant mennyiség megfelelt körülbelül azon feleslegnek, melyet Franciaország 7 bő évben nyert, mert a legjobb termés mellett akkoriban évenként 3 millió hektoliter gabnát exportált. Midőn pedig kiszámították, hogy mennyibe kerülnének a magtárak előállítására, a készletek időnkénti kiegészítése és kezelési költsége, kitűnt, hogy ehhez 700 millió frank szükségeltetik, minek folytán természetesen az egész terv a papirkosárba került.

II-ik Frigyes porosz király egyik legnevezetesebb béketettől említi fel, hogy körültekintő gabnapolitikája folytán 1771 és 1772-ben beállott inség alkalmával alattvalóit azon helyzetbe hozta, kenyerüket fele árban olcsóbban vásárolhatni, mint a szomszéd államok alattvalói. Ebből azt dedukálták, hogy az állam által az alattvalók számára olcsón eszközölt elárusítások alkalmas eszköz arra, hogy a magas árak által okozott nélkülözéseknek eleje vétessék. Csakhogy ezen okoskodásnál számba nem vétetett, hogy II-ik Frigyes eljárása elősegítve lett az 1769-iki bő termés által, mely a mult század legtermékenyebb éve volt, mely lehetővé tette az amugy sem elárusítható gabonát a számos álladalmi jószágokban felhalmozni, és azáltal is, hogy 1773 ismét jó termés volt: ezen különösen kedvező körülmények nélkül a porosz királynak geniálitása sem lett volna képes a mérsékelt árakat hosszabb ideig fenntartani. A történet eléggé bi-

zonyítja, hogy a kormány által a drágaság idején ezélba vett állami intézkedések csak palliativ eszközöknek bizonyulnak, megméte-lyezik az erkölcsöket, kizárják az önségelyt és mert mindenki üdvét a kormánytól várja, csak zavargásoknak kutforrásai. Itt csakis önmérséklet a szükségletekben és lehetőleg surrogatumoknak, pl. rizsnek, hüvelyes veteményeknek használata, továbbá a kormánynak a gabnakereskedés iránti legnagyobb passivitása segíthet a bajon. A mai nemzetközi gabnakereskedés legfontosabb politikai jelentősége éppen abban rejlik, hogy a drágaságot ha nem is egészen lehetetleníti, mégis azt nagyban mérsékli, annak tartamát megrövidíti.

A mondottak igaz voltát bizonyítják az újabbkori legfontosabb gabnapolitikai jelenségek, minők a francia forradalom alatt követett gabnapolitika, Angolországban a Feet-féle Bill és annak eltörlése, az 1847-iki drágaság alatt különösen Németországban követett gabnapolitika és kétségkívül fogják bizonyítani a mai napság Bismarck által inaugurált reakcionárius vámpolitika következményeit.

Messze vezetne a franczia forradalom alatt követett gabnapolitikát részletesen előadni, habár aligha van forrás, melyből a kereskedelmi szabadság hive több érveket merithetne, mint az akkori eseményekből: a kenyértaksát (egy font kenyér ára 3 sou volt) egy maximális ár váltotta fel, ez később a vagyonosabb osztály tekintetében fel lett emelve, az állam a vidéken requisiókat volt kénytelen Páris számára eszközölni és e célból egy 8000 főből álló ügynevezett forradalmi hadsereget állított fel, mégis midőn a kormány látván, hegy intézkedései a remélt siker helyett azt eredményezték, hogy a kenyér fontjának ára 50—60 livresre, a 328 fontos zsák liszt ára 14,000 livresre felszökött, midőn látta, hogy az izgatottság, az elégtelenség nőttön nő, és érezte azt is, hogy az élelmi készletek bejelentésére vonatkozó intézkedései, mely természetesen házkutatások és denunciációkra vezetett, a köztársasági szabadságra nézve, melyet a szószékről oly fenhangon hirdettek, a convent legszégyenteljesebb tette volt, határozatotott el a maximumra vonatkozó törvénynek, melyet »Loix homicide» (gyilkos törvénynek) neveztek eltörlését és a kereskedelmi szabadság elvének kisebb-nagyobb mérvben való életbeléptetését.

A mi az angol gabnavámok eltörlését illeti, vissza kell pillantanunk a középkorra, mikor Anglia gazdagsága, nem úgy mint most, kereskedelem és iparban is, hanem kiválóan földmivelésben állott.

Akkor a kivitel megnehezítésében látták a legalkalmasabb módot arra, hogy otthon olesó kenyeret előállítsanak, 1430-ban felszabadtották ugyan a kivitel az esetre, ha egy quarter buza 6 schilling 8 peneze-nyi árt elért, a tizenhetedik század végén pedig bizonyos árállapodás mellett kiviteli díjak voltak kiszabva, míg 1773-ban minden a gabnakereskedés korlátozását czélzó intézkedések meg lettek szüntetve. Ez így tartott 1815-ig, ez évben megengedték ugyan a vámmentes bevitelt, azonban a bevitt gabonát Docksokban kellett elhelyezni, és eladása csak akkor engedtetett meg, ha egy quartre buza ára 80 schillingre rugott. 1842-ben Peel Róbert által ajánlott Bill az ugynevezett Peel-féle gabnabill emelkedett törvényerőre; ezen Bill megengedte az eladást, hogy egy quartre buza 73 schillinget ért el és a vámscala 73 schilling maximalis és 51 schilling minimalis ár mellett 1—20 schilling emelkedett. Az ár 150 piacz átlagos ára szerint lett megállapítva. A Peel-féle billre Cobden Sichau a kereskedelmi szabadság ezen híres szószólója által Manchesterben alakított anti corulaw league volt a felelet. A Peel-féle Bill reánk nézve nem egyéb történeti reminiscentiánál, de Angolországra felejthetlen fog maradni azon heves pártküzdelmek miatt, melyet 6 éven át előidézett.

Ezen Bill kecsegtető volt a számos bérlő-osztályra, melynek középszerű átlagos árt biztosított a nélkül, hogy a consumenseket drágasággal sujtaná, mindamellott kétségtelen, hogy a legszükségesebb élelmiszert megrágította. Nincs talán gazdasági thema, mely pro és contra oly nagy irodalmat felmutathatna, mint ezen Bill. A mezőgazdák azzal fenyegettek, hogy szántóföldjeiket legelőkké fogják átalakítani és az állattenyésztésre fognak szorítkozni. Az iparosok pedig a földmivelő országokat, mint Oroszországot és Észak-Amerikát, melyek akkor angol gyártmányokra voltak utalva és Angolország legjobb vevői voltak, a beviteli vámok eltörlésével még inkább akarták az angol érdekeknek lekötöni, másrésztől pedig olesó élelmiszerek létesítésével olesó munkadíjak létesítését vélték elérni. Az angol földmivelők csak akkor voltak viszont engedékenységre hajlandók, ha a gyárosok is lemondanak külföldi iparcikkék megvámoztatásáról. És valóban hosszú küzdelmek után és miután Peel is átment az ellentáborba, compromissum jött létre. Peel ugyanis egy törvényjavaslatot terjesztett a parlament elé, mely sok árúra, ezek között gabnára is — vámmérsékletet, sőt vámtörlést olyformán vett

ezélba, hogy 3 év mulva a vám egészen eltöröltessék. Ezen törvényjavaslat 1846. június 26-án törvényerőre is emelkedett. Peel most népszerűsége tetőpontját érte ugyan el, mindamellott 3 nap után tárczáját a királyné rendelkezésére az okból volt kénytelen bocsátani, mert az ir-kérdésben az alsóházban leszavaztatott. Cobden pártja pedig vezére érdemeit, ki különben a pártküzdelmek alatt tetemes vagyonát elveszté, azzal tüntette ki, hogy aláírás útján összehozott körülbelül 2 millió frttal ajándékozta meg. Az 1846. és 1847-ben beállott drágaság folytán a Russel-miniszterium eltörölte a még fennállott vámokat és Cobden indítványára feloszlott az Anti cornlaw leagne, mely fennállása alatt 200,000 font sterlinget áldozott egyleti czélokra.

Németországban ez időben azon nézetnek hódoltak, hogy az angol gabnavámok eltörlésével Angolország szükséglete német gabna tekintetében kétszeresen fog növekedni. Németország ugyanis akkor körülbelül 900,000 quarter gabnát exportált évenként Angolországba, vagyis a felét annak, a mire Angolorzágnak a külföldről szüksége volt. Ezen nézet azonban tévesnek bizonyult, mert a Peel-féle Bill eltörlése ellenkezőleg nagy csapás volt Németországra, mely legjobban ismervén az angol piac időnkénti viszonyait, Angolország gabnaüzletét az 1828-iki vámmérséklés után úgyszólván zsebében hordozta. Most azonban, miután nem kellett a vámscala által nyújtott conjuncturákra várni, a messze fekvő országoknak sem kellett a hosszú út költségeitől félni, és így azon országoknak volt legtöbb hasznuk, melyek a legolcsóbb gabnát előállíthatták. Németország ennélfogva az angol piactól mindinkább ki lett zárva. 1846—47-ik évben Észak-Amerika maga szállított Angolországba 1.500,000 quarter búzát.

Az 1847-iki drágaság alkalmával a legtöbb német államok rend- és czélszerűtlen gabnapolitikát követtek; Ausztria kiviteli tilalmat bocsátott ki. Bajorország elzárta magát Tyrol és Vorarlberg ellenében, Franciaországba megtiltotta a kivitelét, és a via Lindau Svájcba szállított gabnát 50 %-nyi vámmal sujtotta. Egyáltalán pedig eltöltötták oly gabnának kivitelét, mely előbb nem lett bel-földi piacon áruba bocsátva. A trausito árú elárúsítását szinte bel-földön kellett megkísérteni. A kisebb államokban még kicsinyesebb eszközökhöz folyamodtak. Az egyik megtiltotta a friss kenyér evését, a másik a gabnaalkuszkokat törölte el. Schwarzburg Sonderhausenban

rajta voltak nagy emphasisal a Poroszországba való kivitelt megtiltani. Kurhessenben összeirták a gabnakészleteket és kiszámították, hogy a tulajdonosok mily szükségletekre szorulnak. Szászországban és Hannoverában bejárták a szeszfőződéket, a mi nem csak a mezőgazdákat felette sujtotta, hanem első sorban a húsár emelkedését vonta maga után.

Azt kellene hinni, hogy a 30 évi előrehaladt nemzetgazdasági műveltség a ferde irány követésének ismétlését meg fogja akadályozni, azonban a legujabb mozgalmak Németországban az ellenkezőt bizonyítják. Bismarck ugyanis gabnapolitikájának első sorban állampolitikai színezetet ad, nyíltan beismervén, miszerint az állítólag 20 millióra menő mezőgazdáknak akar kedvezni, mindenesetre veszedelmes egy experimentum a társadalom egyik osztályát harezba vinni a másik ellen, nemzetgazdasági szempontból pedig eljárása épen nem helyeselhető és különben is célját el sem fogja érhetni; bármit állítson is Bismarck a létező német statisztikai adatok megbízhatlanságáról, tény az, hogy Németország folytonosan és pedig körülbelül 30 millió mázsára menő gabnabevitelre szorul, a beviteli vám tehát senki más, mint a német consumentenst fogják terhelni; igen helyesen jegyezte meg Delbrück, hogy nem csupán Németország vevője a magyar és oroszországi gabnának, hanem más, a kereskedés szabadságának hódoló országok is, ha tehát Németországnak külföldi gabnára szüksége van és lesz, meg is fogja annak a beviteli vámok által felesigázott árát fizetni, a transito vám pedig ösztönözni fogja az érdekeltséget új utak és közlekedések felkeresésére, a fennlevők javítására, a viteltarifák mérséklésére. Magyarországra nézve Triest és Fiume lesznek nagy szerepre hivatva és örömmel lehet constatálni, hogy a fumei kikötő jelentősége a magyar exportra nézve nőttön nő, míg 1877-ben a fume-liverpooli összeköttetés visszafuvar hiányában lendületet nem vehetett, az 1878-iki lisztexport az 1877-iki 30,000 métermázsával szemben hatszoros volt; 1879 első négy havában pedig több mint 300,000 métermázsára emelkedett; az eddig 21 napig tartott út Fiuméből Glasgowba a most épült és 800 lóerővel bíró »Hungarian« nevű gőzössel 12—13 nap alatt tehető meg; a Bismarck-féle elzárási rendszer tehát minket nagyobb veszélylyel nem fenyeget és csak Németországnak lesz ártalmára. Ha az északamerikai Unio kifogyhatlan földgazdagságával, lakosságának példátlan energiájával elzárási systemája folytán majd-

nem a végromlásához jutott, ha az északamerikai védvám azt eredményezte, hogy a szabad munka ezen Eldoradoja kivándorlások által elnéptelenített, akkor Németország, melylyel a természet sokkal mostohábban bánt, a gazdasági reactio szomorú következményeit sokkal nagyobb mérvben fogja érezni. Angolországban, hol az amerikai concurrentia óriási mérvben növekedett, hol 20 év óta az adó négy-szeresen emelkedett, senkinek sem jutott eszébe a védvámokhoz folyamodni és csupán az önsegélyben iparkodnak repressiot keresni. Ismételve mondom tehát, hogy Bismarck politikája a magyarországi gabnakereskedést nem fogja veszélyeztetni, de roppant veszély fenyegeti azt azon concurrentia által, melyet Oroszország és Amerika máris neki nyújtanak, India és Egyptom pedig előreláthatólag neki nyújtani fognak, a gőzeke általi cultura, mely a déli Oroszországban csak sporadice létezett, mindinkább terjed, ma-holnap egy az országot átmetsző vasuti vonal fogja a Feketetengert érinteni, úgy hogy gabnakivitelének a Keleti- és Fehértenger kikötőjén kívül a Fekete-tenger kikötői is két oldalról fog nyitva állani. Amerikában a gabnamivelés még nagyobb progressioban terjed, aggasztók azon roppant mérvű kivándorlások, melyek Amerika keleti tartományaiból a nyugoti tartományokba eszközöltetnek, s melyekhez hasonlókat még a népvándorlás korszaka sem mutat fel, ugyanis 1877. július elsejétől 1878. július 1-ig több mint 1 millió ember vándorolt ki nyugatra, hol máris a roppant mennyiségű szűzies földből, melynek holdját 2 dollárért lehet megszerezni és mely trágyázás nélkül is évtizedeken át fog bő termést nyújtani, 7 millió holdat ejtettek birtokukba; emellett Amerika vitelezési intézményeit is folytonosan javítják, a Suez csatorna megnyitása folytán Keletindia is legalább Angolország tekintetében versenyre szállt velünk. Hogy mily mérvben sujt bennünket az orosz-amerikai concurrentia, bizonyítják a »Statistical« abstract adatai; ezek szerint 1877-ben Osztrák-Magyarországból csupán 42.838 mázsa buza lett Angolországba bevitelezve, holott még 1866-ban kivitelünk 1.326.529, 1868-ban 1.004.701, 1869-ben 1.030.563 mázsára rúgott, ellenben Oroszország 1877-ben 10.828,236 és Amerika 21.386,980 mázsa búzát vitelezett Angolországba, más gabnaneműeknél pedig majdnem egészen veszítettük el ezen piacot, csupán a lisztexport képez kivételt, mely tizszer oly nagy mint az 1863—1867-ig terjedő időszakban volt. Akkor ugyanis az export összesen 131,347 mmázsára rúgott, holott 1873—1877-ig

1.034,466 mmázsára emelkedett és azóta szintén folytonos emelkedésben van; aggasztó reánk nézve továbbá az aratás eredményének folytonos emelkedése Amerikában; a newyorki osztrák-magyar consul jelentései szerint az egyesült államokban 1876-ban 256, 1877-ben 330, 1878-ban 350 millio csomó buza termett, egy csomó egyenlő 0.35,237 hectoliterrel, ebből exportáltatott 1877-ben 57 millió, 1878-ban pedig már 100 millió csomó, s tekintve az amerikai népesség folytonos szaporodását és ezen óriási műveletlen földet, mely még Amerikában létezik, így pl. magában Kausas tartományban több mint 20 millio hold van és egész Északamerikában több mint 1000 millió acre várja az eke termékenyítő erejét, elképzelhető, hogy előbb-utóbb mily mérvben fogják az európai piacokat termékeikkel előzőlni. Nem lehet e helyütt feladatomból és nem vagyok eléggé szakember, hogy ezen veszély ellen tanácsokkal szolgáljak, meg azon resignációval szemben, melyet egy különben érdemdús publicista csak imént a »Hon« hasábjában kifejezésre juttatott, nem lesz talán fölösleges, ha én is ide vonatkozólag, ha csak rövid vonásokban is, egyet-mást elmondok.

Az mondatott, hogy valamint a 16-dik században az amerikai nemes érczbányák feltalálása az európai bányákat háttérbe szorította, sőt nem egyet tönkre juttatott, úgy fogja az amerikai nagy őstermelés egy általános törvény következményeként az európai termőföldek értékét teljesen háttérbe szorítani. Magyarországra nézve, uraim, a hasonlat nem áll egészen, mert két fontos faktorról, melyeket mindig pajzsul használhatunk a concurrentia ellen, megfélelkezünk nem lehet. Ugyanis, hogy aratásunk sokkal korábbi, mint minden más országé, hogy ezen felül geographiai fekvésünknel fogva fuvarozás tekintetében is igen közel állunk az európai piacokhoz: ezen két tényező okszerű kihasználása mellett sok bajnak elejét vehetni. Alkalmazzuk minél terjedtebb módon a cséplőgépet, törekedjünk oda, hogy fuvarozási intézményeink még jobban kiképeztessenek, törekedjünk oda, hogy valamint ez már Belgiumban régen megtörtént, két évvel ezelőtt Franciaországban is tette és Poroszország teszi, úgy mi is törekedjünk, hogy az összes vasutak az állam tulajdonába menjenek át, kitől elvárhatjuk, hogy a tarifák szabályozásánál nem a részvényesek, hanem a kereskedelem érdekeit fogja szem előtt tartani. Ma azon szomorú tapasztalattal birunk, hogy az országban levő sok vasut nem részesíti a kereskedőket azon nélkülözhetlen ta-

rifa-kedvezményekben, melyek mellett egyrészt a kereskedelem virágozhatnék és másrészt részvényesek is jelentékeny osztalékra tehetnének szert; így pl. a mult évben történt felszólalás az iránt, hogy a gács-romániai és orosz vasuti társaságokkal szemben, melyek az orosz és romániai exportot mérsékelt fuvartarifák által az észak-német, különösen pedig a sléziai piacokon elősegítik, érdekében állna a magyar kereskedelemnek, hogy a magyar észak-keleti vasut és a kassa-oderbergi vasut például a szatmár-brelaui vonalon legalább is azon tarifa-kedvezményben részesüljön, mint minőben a Sweiczba való kivitelezés részesül; ugyanis itt a fuvar per waggon és mértföld összesen 1 frt 56 kr, holott az előbb említett vasutaknál, melyek Szatmártól Oderbergig tisztán az osztrák-magyar sphaerába esnek, a tarifa 40%-al magasabb; e téren tehát, valamint a vizutak összeköttetése és javítása körül nagy tér nyílik, olyannyira, hogy már némi erő kifejtése mellett képesek volnánk még négy héttel előbb, mint az jelenleg történik, az európai gabnapiacokon áruinkkal megjelenni, és így készleteink egy nagy részét minden concurrentia nélkül elárusítani; emellett mindenestre belterjesebb gazdálkodáshoz kell látnunk és a többi gazdasági ágak művelésére kell több gondot fordítanunk. E tekintetben okulhatunk más országok példáin; Angolország mezőgazdasági tönkrejutását jószolták a gabnavámok eltörlése után, mégis azon idő óta mezőgazdasága a tökély legmagasabb fokát érte el, népessége 19 millioról 26 millióra növekedett, földértéke óriási mérvben emelkedett; ezt Angolország nem csupán páratlan iparának és kereskedelmének, hanem nagy mérvben mezőgazdaságának is köszönheti. Justus Liebignek a növényanyag változására, a perui guano telepekre vonatkozó felfedezéseivel, a mechanicusoknak gazdasági gépek tekintetébeni találmányai vetélkedtek, a gőzeke és gőzcséplőgép gyökeres átalakításokat eszközöltek; a culturvidékekben alagesővezés honosított meg és rendkívüli trágyázási eszközök, nevezetesen a perui guano mellett a csontliszt, gypsz, mész és a Liebig elvei alapján alakult vegytani gyárak termékei lettek alkalmazva; Amerikában néhány év óta a szállítási költségek felére szállítottak le, a szállító-levelek a kereskedelem menetét gyorsítják és pénzügyének fontos eszközét képezik; nagy tökélyre emeltetett a raktározási rendszer; nálunk Budapesten évek óta vajudnak ezen intézmény létesítése körül és még az elfogadandó systemát sem bírták megállapítani; az államvasut rakhelyei nem

felelhetnek meg az általános szükségletnek; az államnevelés nemesítésében is az angolok szintén úttörők lettek, nem említve a lőtenyésztést, mely nálunk is nagy lendületnek örvend. Figyelemre méltó a juhtenyésztés, hol a merino faj háttérbe szorításával a hússúlyra fordítják főgondjukat; ugyanezt teszik a disznó-tenyésztésnél is. Mig a siementhalai vagy magyar ökör felnövesztésére 4—5 év szükségeltetik, addig az angol durham bikáéra 2—2 $\frac{1}{2}$ év elég, mégis a durham és shorthon fajok példányai 300—500 font sterling árral bírnak, sőt figyelemre méltó jelenség az is, hogy nemcsak Angolország kezd idegenkedni a sweiczi hirneves schwyzi és siementhalai fajok növesztésétől, hanem magában a Sweiczban is több marha importáltatik mint exportáltatik, így pl. 1876-ban 61,806 darab marha vitetett ki és 182,125 darab vitetett be, és ha tekintetbe vesszük, mily magas Angolországban a hús ára, azt lehet mondani, hogy Angolország a marhatenyésztés által nyert jövedelmével a gabnapiaczán beállott külföldi concurrentia hátrányait nagyobbára paralysálta. Ezzel nem akarjuk mondani, hogy a magyar marhafaj akár az angol durham vagy shorthorni, akár a sweiczi fajokkal esréltessék fel, mert eltekintve a hús és fagygyu súlyától, a magyar ökör nemesebb, hasznosabb és munkásabb állat az angol állatnál; szemben pedig a sweiczival, az egy siementhalai faj kivételével, nehezebb súlyu is; sőt örömmel constatálható, hogy a mult évben a londoni »meat importation and storage comp« a bécsi városi tanácshoz azon jelentéssel fordult, hogy ezentúl külföldi hússzükségleteit részben Osztrák-Magyarországból fogja fedezni; — a felhozott példákkal csak azt akartam jelezni, hogy nekünk is feladatunk a magyar állatfaj fenntartásával annak még fokozatosabb nemesítésére önmagából törökedni.

Tanulhatunk továbbá a Schweicztől, mely évről évre nagyobb gabna-bevitelre szorulván, ugy üti helyre kiadásait, hogy szántóföldjét rétekké változtatja és kiterjedt sajt productióban keres kárpótlást: mig 1861-ben sajt kivitele csak 167,000 mázsára rugott, 1876-ban már 401,915 mázsára szökött fel. Nagyobb figyelmet kell forditanunk az erdő-culturára. A nagy magyar rónán alig akadunk fára, pedig épen ott volna a fatenyésztés a climaticus viszonyokkal szemmel leghasznosabb; a nehézségekről nem kell visszariadni példaképen szolgálhatnának e tekintetben a hannoverai pusztákon és a keleti tenger sikságain 1848 óta eszközölt sikerteljes kísérletek, ki kellene terjeszteni a kereskedelmi növények termesztését, bármily

szépen halad például a dohánytermelés, azt még sokkal nagyobb mérvben lehetne minőség és mennyiség tekintetében fejleszteni, ép úgy kellene nagyobb súlyt fektetni a kopló, kender és len termelésére.

Magyarország gabnatermelése mellett főfactor a bortermelés- azonban annak jó hírnevével kivitele semmi arányban sem áll, pedig ezen kereseti ág önönmaga volna képes Magyarország anyagjólétét tetemesen növelni; a tokaji bor világhírével csakis hiúságunknak tömjénezünk, de jövedelemezést tenni nem fogunk. Francziországban sem a bordeauxi château yqueme hírneve okozza borainak kelendőségét, hanem az ott létező középminőségű boroknak rationális termesztése és kezelése, melyek hygienicus erejük és olcsóságuk miatt keresett cikké váltak. Nálunk a természetes borok mindenféle hamisítás által rontatnak el, igaz, hogy ennek elejét nem oly könnyen lehet venni mert a hamisításokat nehéz felfedezni és az e tekintetben legközelebb Németországban egybehívott enquête semmi újat és semmi czélszerűt nem hozott felszínre, — mégis hiszszük, hogy a magyar törvényhozás, mely e tárgyban legközelebb intézkedni hivatva lesz, fog módot találni e baj orvoslására; a szőlő-gazdáknak egyenlő termények előállítására czéljából egyleteket kellene alakítani, fiatal embereinket a pinczekezelés tanulmányozására végeztetve a Rajna vidékre kellene küldeni, onnan pedig nagyobb számban kádárokat hozzánk behozni, a különféle szőlőfajok kevesbitésével csak azokat kellene fenntartani, melyek czélszerűnek bizonyultak; tapasztalás szerint a veres borok külföldön kedveltebbek, ezekre tehát nagyobb gond volna fordítandó. Tanulhatnánk Franciaországtól, mely főzelék, és gyümölcstermelését a tökély magas fokára s ezzel együtt fontos jövedelmi forrássá emelte: pedig Magyarország égálja, talaja és geographiai fekvésénél fogva e tekintetben — legalább a kelet irányában — Franciaországgal és Olaszországgal versenyezhetne.

Sokat lehetne még a bányamivelésről és az ipar fejlesztéséről beszélni, azonban nem akarván a már úgy is hosszúra nyúlt felolvasásommal a tisztelt hallgatóságot terhelni, csak azt akarom megjegyezni, hogy egy oly országnak, melyet a természet oly kiapadhatlan kincsekkel halmozott el, mint minőkkel szeretett hazánk áldva van, jövője saját kezébe van letéve és hogy ezerszer igaz a mint a költő mond:

»Hass, alkoss, gyarapíts
S a haza fényre derül!«

DE BALLAGI GÉZA.

